

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

בס"ד, גליון תלה, פרשת נשא, תשפ"א

מאת: יצחק בירך דסקל – דיין ומורה צדק וחבר בד"צ

יעוץ לסכסוכי ממון, אישות, ועריכת חוזים וצוואות על פי ההלכה.

טל: 052-7611435 y.b.daskal@gmail.com

בית דין צדק "בינת המשפט"

אבל יש לעיין אם יש בזה משום מחוסר אמנה. והנה כתב הסמ"ע (שם, ס"ק א) וז"ל "וכתבתי בפרישה [שם], דממה שכתב הרשות בידו לחזור, משמע דלית ביה אפילו משום מחוסרי אמנה, דסבירא ליה דלא אמרו כן אלא כשחוזר מדבריו בדבר שאין בו תועלת, וכמו שכתב הטור ומור"ם ז"ל לעיל סוף סימן ר"ד [סעיף י"א] דכשנשתנה השער לית ביה משום מחוסרי אמנה, והכי נמי כשחוזר בעל הבית משום שאינו צריך להם, או שנמצאו פועלים בזול יותר. ולפי זה החולקין שם, וכמו שכתב מור"ם ז"ל שיש חולקין בזה, חולקין גם כן" עכ"ל. הנה מבואר בדברי הסמ"ע, דכשם שנחלקו לעיל בסימן רד בחוזר בו משום שנשתנה השער, אם יש בו משום מחוסר אמנה, כמו כן בדין זה, בעל הבית שחוזר בו, שאינו צריך את הפועל, נחלקו אם יש בו משום מחוסר אמנה.

לפי זה, אפילו אם אין צריך את הפועלים, לפי חד מאן דאמר יש בו משום מחוסר אמנה. אבל בערוך השולחן (שם, סעיף א) כתב וז"ל "מיהו אם הבעה"ב לא הוצרך להמלאכה לפי מה שנתחדש אחרי כן בעסקיו כו' נראה דאין להפועל עליו תרעומות ואינו נקרא מחוסר אמנה כו' [ולשונו הסמ"ע בס"ק א שכתב שאין צריך להם אינו מדויק ודו"ק] עכ"ל. מבואר דפשיטא ליה שאם התחדש דבר חדש בעסקיו שאינו צריך לפועלים, אין בזה משום מחוסר אמנה, וסובר שגם הסמ"ע מודה בזה, ולא איירי הסמ"ע באופן כזה שנתחדש משהו חדש בעסקיו, אלא ששוקל עכשיו בדעתו שאין צריך להם, אבל בנתחדש דבר, בודאי אין בזה משום מחוסר אמנה.

וכתב בפתחי חושן (חלק ד שכירות, פרק י הערה ה) "ובמקום שאין דין תרעומת ולא משום מחוסר אמנה, לכאורה נראה שמותר לכתחלה לחזור" עכ"ל. ונראה, דכיון שגם בשינוי השער הרבה מקילין דאין מחוסר אמנה, בודאי יש להקל אם נתחדש משהו בעסקיו.

הנה נתבאר דאם לא נעשה כל קנין, רק הזמין פועל בדיבור וחזר בו בעל הבית, ויכול הפועל למצוא עבודה אחרת בקלות, אין לפועל תביעת ממון ולא תרעומת. אבל יש אומרים שיש עליו משום מחוסר אמנה. אבל אם נתחדש דבר חדש בעסקיו שלא היה עולה בדעתו, אין בזה משום מחוסר אמנה, וכל מקום שאין תרעומת ואין משום מחוסר אמנה, מותר לכתחלה לבטל את ההסעה. ולפי זה, בנידון דידן אם הנהג מוצא נסיעה אחרת, מותר לבטל לכתחלה, כיון שזה בודאי כנתחדש דבר חדש, ואין משום תרעומת ולא משום מחוסר אמנה.

בדין ביטל הסעה למרון מחמת האונס שקרה

ובו יבואר: א. שכר פועל בדיבור, וחזר בעל הבית, והפועל מוצא עבודה אחרת, או שלא מוצא עבודה אחרת. ב. האם יש הבדל אם היה יכול למצוא עבודה בהתחלה. ג. מי נאמן לומר שהיה מוצא עבודה. ד. פועל שהתחיל בעבודה וחזר בעל הבית שלא באונס באונס, או באונס, מתי חייב לשלם. ה. כשחייב לשלם, כמה משלם. ו. מה הדין במכת מדינה. ז. האם יש לפועל תרעומת שביטלו את הנסיעה, והאם יש בזה משום מחוסר אמנה.

הנידון

אנו קבוצה של אברכים, שכרנו כמה הסעות לנסוע למרון, ובעקבות האסון שקרה נסגר המקום לתפלה, והוכרחנו לבטל את ההסעה, האם עלינו לשלם לנהג שכר. יש לציין שהיו כאן כמה מיני אופנים: א. חלק הזמינו לשעה מאוחרת יותר, והנהג עוד לא התחיל לנסוע, רק הודיעו לו שמבטלים. ב. חלק נסעו חצי דרך, ובאמצע הדרך הוכרחו לחזור. ג. חלק שהגיעו עד למרון, וחזרו מיד בלא המתנה, וההזמנה היתה כוללת המתנה של כמה שעות.

תשובה

בכל האופנים, אין צורך לשלם לנהג אלא את הנסיעה שנסע בפועל ממש. ומכל מקום, אם שילמו מראש, והנהג כבר התחיל לנסוע, אי אפשר להוציא מהנהג אלא ניכוי של הוצאות הדלק, וקצת ניכוי שמסיים עבודתו מוקדם יותר.

ביאור התשובה

ביטל הזמנה לפני שהנהג התחיל לנסוע

מוצא עכשיו עבודה אחרת בקלות

על פי המבואר בריש פרק השוכר את האומנין, ובחושן משפט סימן שלג סעיפים א-ב, עולה, דבעל הבית ששוכר פועל בדיבור ולא נעשה קנין ביניהם, וחזר בעל הבית, אם הפועל יכול למצוא עבודה אחרת בקלות, אין לפועל על בעל הבית תביעת ממון, ואפילו לא תרעומת, כמבואר בש"ך (שם, ס"ק א), דדין תרעומת הוא מחמת הטורח למצוא עבודה, אבל בלא טורח אין לו אפילו תרעומת.

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

תביעת ממון, ונתבאר לעיל דיש מחלוקת אם יש לפועל תרעומת. אבל אם היה יכול למצוא עבודה אחרת, ועכשיו אינו מוצא, חייב לשלם לפועל שכר כפועל בטל. והטעם כתב הסמ"ע (שם, ס"ק ח) דהוא מדינא דגרמי. ואם מוצא להשתכר בפחות, משתכר בפחות ובעל הבית מוסיף לו השאר. ודין פועל בטל ביארנו בסימן לב, דיש בזה מחלוקת כמה הוא, ולמעשה תלוי באומדן דעת הדיינין, וכשאין ידוע, יש להפחית שלישי משכרו.

ואם הפועל טוען שהיתה לו עבודה אחרת כשהזמינו, ובעל הבית טוען שלא היתה לו בלאו הכי עבודה, כתב ערוך השולחן בחושן משפט סימן שלג סעיף ב' וז"ל "ואם בשעה ששכרן לא היה להם מקום אחר להשכיר את עצמם, פטור בכל ענין. ואם הפועלים אומרים שהיה להם מקום אחר והוא מכחיש אותם, על הפועלים להביא ראיה כדין מוציא מחבירו, ואם לא הביאו ראיה, נשבע הבעה"ב היסת ונפטר" עכ"ל, ומשמע מדבריו דאם בעל הבית אינו מכחיש, אבל אינו יודע אם היה לו עבודה אחרת, חייב לשלם, ורק כשמכחישו נשבע ונפטר. ובפתחי חושן (שם) נשאר בזה בצ"ע. ונראה לעניות דעתי בזה, דזה פשוט שדינו ככל המוציא מחבירו, ולהלכה אין להוציא ממון בטענת ברי כנגד טענת שמא, ומה שכתב ערוך השולחן דבעל הבית מכחישו, כוונתו שלא מודה לו וטוען שמא אינו כדבריו, אבל כודאי אין להוציא ממון בטענת ברי ושמא.

נמצינו למדים, שאם בשעה ששכר את הפועל, גם כן לא היה יכול למצוא עבודה, אפילו שעכשיו גם אין מוצא עבודה, אין לו עליו תביעת ממון, ולגבי דין תרעומת הוא מחלוקת. אבל אם בשעה ששכרו היה מוצא עבודה, ועכשיו מבטלו, חייב בעל הבית לשלם לו שכר כפועל בטל, דהוא שלישי פחות משכרו, ועל הפועל להביא ראיה שהיתה לו עבודה אחרת, או שבעל הבית מודה לו, אבל אם אין בעל הבית מודה לו, אפילו שאינו מכחישו ממש, אין חייב לשלם לו.

והנה זה דבר פשוט, שאפילו אם היה מוצא עבודה, אבל ידוע שבעל הבית השני גם היה מבטלו, כיון שכל בעלי הבתים נאנסו, הרי זה כמו שלא היה לו עבודה.

העולה מזה: אם בשעה ששכר את הפועל, גם כן לא היה יכול למצוא עבודה, אפילו שעכשיו גם כן אין מוצא עבודה, אין לפועל על בעל הבית תביעת ממון, ולגבי דין תרעומת הוא מחלוקת. אבל אם בשעה ששכרו היה מוצא עבודה, ועכשיו מבטלו, חייב בעל הבית לשלם לו שכר כפועל בטל, דהוא שלישי פחות משכרו, ועל הפועל להביא ראיה שהיתה לו עבודה אחרת, או שבעל הבית מודה לו, אבל אם אין בעל הבית מודה לו, אפילו שאינו מכחישו

העולה מזה: אם ביטל את ההזמנה של ההסעה, לפני שהנהג התחיל לנסוע [אפילו לא אל בעל הבית], וביטלו את ההסעה, ויכול הנהג למצוא עבודה אחרת בקלות, אין לפועל שום תביעה, אפילו לא תרעומת, ואין בזה משום מחוסר אמנה, ומותר לכתחלה לבטלו.

מוצא עכשיו עבודה אחרת בטורח

ואם אינו מוצא עבודה אחרת בקלות, אלא בטורח. מפורש בשולחן ערוך (שם) דיש להם עליו תרעומת. וכתב הש"ך (שם, ס"ק א) מפני הטורח. ויש לעיין מה הדין אם בלאו הכי, בשעה ששכר את הפועל לא היה מוצא עבודה אחרת, האם יש לו עליו תרעומת, דלכאורה כיון שבלאו הכי לא היה מוצא עבודה, מה שיך תרעומת, או דלמא מכל מקום כיון שכבר שכרו והיה בדעתו לעבוד, ועכשיו אינו מוצא עבודה רק בטורח יש תרעומת, ובפתחי חושן (שם, הערה ז) האריך להוכיח שהוא מחלוקת הראשונים.

עוד כתב שם בפתחי חושן, שדין תרעומת אינה תביעת ממון, ואפילו לא חייב לצאת ידי שמים. ונראה לי, שדין תרעומת הוא שאינו עובר בלאו כאשר יש לו עליו תרעומת, ויש גם נפקא לדינא לענין אחר, שאינו שיך לכאן.

הנה נתבאר שאם לא נעשה כל קנין, רק הזמין פועל בדיבור, ויכול הפועל למצוא עבודה אחרת רק בטורח, אם בשעה ששכרו היה יכול למצוא עבודה אחרת, יש לפועל תרעומת עליו. ואם לא היה יכול למצוא עבודה אחרת, נחלקו הראשונים אם יש לו תרעומת. וכשיש תרעומת אסור לכתחלה לבטל, אבל מכל מקום זה שיש עליו תרעומת, אין לפועל תביעת ממון עליו, ולא חייב לצאת ידי שמים, אלא שאינו עובר בלאו אם יש לו עליו תרעומת.

העולה מזה: הזמין פועל בדיבור, ויכול הפועל למצוא עבודה אחרת רק בטורח, אם בשעה ששכרו היה יכול למצוא עבודה אחרת, יש לפועל תרעומת על בעל הבית. ואם לא היה יכול למצוא עבודה אחרת, נחלקו הראשונים אם יש לו תרעומת על בעל הבית. וכשיש תרעומת, אסור לכתחלה לבטל, אבל מכל מקום זה שיש עליו תרעומת, אין לפועל תביעת ממון עליו, ולא חייב לצאת ידי שמים, אלא שאינו עובר בלאו אם יש לו עליו תרעומת.

לא מוצא עכשיו עבודה כלל

ואם הפועלים אינו מוצאים עכשיו עבודה כלל, מבואר בשולחן ערוך חושן משפט (שלג סעיף ב), דאם בשעה ששכרן בדיבור לא היו מוצאים עבודה, אם כן לא הפסידן ממון כלל וכלל, לכן אין להם עליו

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

להוכיח כן מסוגיא דספינה ויין (ב"מ דף עט), וכן משמע מדברי הגר"א (בסימן שלד סק"ה), וצריך לומר דמה שכתב יד פועל על התחונה והמוציא מחבירו עליו הראיה, היינו משום שבא להוציא, ידו על התחונה, וכשהקדים לו שכרו מוטל על בעל הבית להתנות, ובערוך השולחן כתב דלא מהני תפיסה, שמעיקר הדין הוא כן, שכששניהם ידעו הרי גם הפועל פשע, ולמה ישלם לו, ואם שניהם לא ידעו הרי גם בעה"ב אנוס הוא, ומשמיא גזרו על הפועל שלא ירויח, ועיין אולם המשפט (סימן שיא) ובשו"ת חק"ל (ח"ב סימן פא), ועי' עוד בפרק ב (הערה נ). ועכ"פ נראה שאם בעה"ב אנוס פטור מלשלם שכרו" עכ"ל.

נמצינו למדים שהשוכר הסעה והתחיל הפועל לנסוע, חייב בעל הבית בכל שכרו, ונראה לי, שאם מפסיק את ההסעה באמצע הדרך בלא אונס, חייב לשלם לנהג שכר שלם ולא כפועל בטל, שכיון שכבר הוא בדרך, אין זה משנה לו כל כך אם יגמור את הנסיעה או לא, ולהפך, הוא רגיל לעבוד, מכל מקום ינכה לו את הוצאות הדלק שלא מוציא, ואולי יש קצת להפחית קצת בגלל שמסיים עבודתו מוקדם, אבל ממש רק ניכוי מועט. [ושיטת קצות החושן שכל חזרה בכל אונס חייב שכר שלם]. אבל אם בא אונס לא צפוי, יכול בעל הבית לחזור בו אפילו באמצע הדרך, אבל משלם לנהג את כל שכרו משלם מה שנסע עד כאן, וכמובן את כל הדרך חזרה.

פסק דין בחזר בו לאחר שהתחיל בניסעה

לאור המבואר, מי ששכר הסעה למרון, ובאמצע הדרך נודע להם שהמקום סגור וחזרו חזרה, יש לבעל הבית לשלם את שכר ההסעה כמה שעולה עד למקום שהגיעו וחזרו, שהרי נסיעה זו בודאי חייב לשלם שהנהג עשה מלאכתו, אפילו שלא היה כל תועלת ממנה לבעל הבית, שהרי מלאכתו הוא עשה, וגם בפועל שעשה כבר מלאכתו והשקה את השדה, ולאחר מכן ירד גשם בודאי חייב לשלם, אבל שאר הדרך פטור לשלם מספק. וכל זה אם לא שילם לו מראש, אבל שם שילם לו, אין יכול להוציא מידו של הפועל אלא ניכוי של הוצאות הדלק וקצת כפועל בטל. כמו כן אם שכרו את הנהג עם המתנה של כמה שעות וחזרו מיד, יש להפחית את זמן המתנה כיון שלא המתינו.

מה הדין במכת מדינה

אלא שיש לעיין בזה, דהנה כתב הרמ"א בדין חזרת בעל הבית מחמת אונס וז"ל (חושן משפט שלד, א) "הגה: וכן בכל אונס שאירע לפועל, בין ששניהם היו יודעים שדרך האונס לבא או ששניהם אינן יודעים, הוי פסידא דפועל. אבל אם בעל הבית יודע והפועל אינו יודע, הוי

ממש, אין חייב לשלם לו. והנה זה דבר פשוט, שאפילו אם היה מוצא עבודה, אבל ידוע שבעל הבית השני גם היה מבטלו, כיון שכל בעלי הבתים נאנסו, הרי זה כמו שלא היה לו עבודה.

פסק דין בביטול הסעה לפני שהתחיל נסוע

לאור המבואר, בנידון דידן, אין מציאות שיכול לטעון שהיה מוצא עבודה אחרת, כיון שכל ההזמנות בשעות הללו היו למירון. לכן הרי זה כמו שאין לו עבודה, ולעולם אינו חייב לו ממון, אפילו לא מוצא עכשיו עבודה. ולענין תרעומת נתבאר שהוא מחלוקת, ואפשר שבאונס כזה יש לומר שהכל מודים שאין בזה תרעומת, כי זה לא אונס אישי של בעל הבית, ואם יטען הנהג שהיה לו נסיעה למקום אחר עליו להביא ראיה, ורק אם יביא ראיה אז יש לשלם לו בניכוי שלישי, אלא שממש לא מצוי להביא ראיה ממש כדי להוציא ממון בזה. וכל זה הוא לכאורה. אבל להלן יבואר שאפילו יביא ראיה שהיה לו עבודה פטור בעל הבית באונס זה.

ביטול הזמנה לאחר שהנהג התחיל לנסוע

חזר בעל הבית

ואם התחיל הפועל במלאכתו, מבואר בחושן משפט בסימן שלג סעיף ב דתחילת המלאכה היא קנין, ואפילו אם לא היה לפועל מלאכה כששכרו, חייב בעל הבית בשכרו אם חזר בעל הבית, אלא שעל מה שלא עבד משלם כפועל בטל, אלא אם כן מוצא הפועל עבודה אחרת, אלא שיש לו על בעל הבית תרעומת. ומכל מקום מבואר בסימן שלד סעיף א, שאם קרה אונס ואינו צריך לעבודתו, ומחמת האונס בעל הבית חוזר בו, אפילו לאחר שהתחיל במלאכה יכול בעל הבית לחזור בו, אלא אם כן הוא אונס שבעל הבית ידע שיכול להיות והפועל לא ידע, אז בעל הבית חייב לשלם שכרו כפועל בטל, אבל אם שניהם לא ידעו שיכול להיות, או ששניהם ידעו שיכול להיות, יד הפועל על התחונה, והמוציא מחבירו עליו הראיה.

וכתב בפתחי חושן (חלק ד שכירות, פרק יב, הערה ב) וז"ל "והטור (בסימן שלד) כתב שהמוציא מחבירו עליו הראיה, ויד פועל על התחונה, וכתב בדרכי משה בשם תרומת הדשן שלפי זה אם הקדים לו שכרו יד פועל על העליונה, ובשו"ת שבו"י (ח"א סימן קצו) דייק מדברי הטור שהוא הדין אם תפס הפועל אין מוציאין מידו, ועיין להלן (הערה לא), ותמה במנחת פיתים שמדברי התרומת הדשן משמע שרק בהקדים לו שכרו אמרינן פסידא דבעה"ב, משום שמסתמא נתרצה שאף אם יארע אונס יהא השכר שלו, אבל תפיסה לא מהני, וכעין זה כתב בדברי משפט (בסימן שי ושלד) והאריך

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

כמ"ש כאן, ולא הביא הרב בסימן שכ"א דברי המרדכי במלמד רק להוכיח דעתו דמכת מדינה שייך גם על להבא, שלא כמהר"מ פאדווה [סי' ל"ט] דס"ל דמכת מדינה לא שייך רק בלעבר ולא להבא, אבל אינו פוסק כוותיה כדמוכח כאן גבי מלמד באירע דבר שנפטר בעל הבית".

"וטעמו של המרדכי [שם] דחייב במלמד בגזירת המושל, נראה דס"ל כיון דמלמד אסור ליטול שכר לימוד רק שכר שימור כמבואר בנדרים [ל"ז ע"א], וגזירת המושל אינו אונס על השימור רק על הלימוד, ולכך חייב הבעל הבית כיון שלא נעשה האונס על הדבר ששכרו, אף שהשכירות של אלו הדברים היה רק בשביל כונת הלימוד, מ"מ נקרא עשה שליח שליחותו כיון דבגוף הדבר ששכרו לא נאנס, ודמי לשכרו להביא כרוב ודרמוסקין לחולה ומצאו שמת [ב"ק קט"ז ע"ב] דנקרא עשה שליחותו, אף שצורך הבאת כרוב היה בשביל ריפוי החולה ונאנס בענין ריפוי החולה, מ"מ בגוף הדבר שהשכירו עשה שליחותו, וה"נ כן הוא, כיון שלא נאנס בגוף הדבר ששכרו לעשות דהיינו השימור, חייב לשלם, משא"כ במת או חלה הנער או שברח מחמת דבר, שנאנס מחמת גוף הדבר ששכרו שאין לו לשמור, פסק [המרדכי ב"מ סי' שד"מ שמ"ו] שפיר שפטור. ובזה אתי שפיר דברי המרדכי דבגזירת המושל חייב משום שהוא מכת מדינה, דאילו לא היה מכת מדינה רק שהיה האונס מה שלא יכול ללמוד עם הנער בהמלמד ולא בהנער, כגון שנשתתק המלמד, ודאי דהיה פטור מלינת השכר, וכיון שגזירת המושל הוא מכת מדינה לא חשיב אונס מחמת המלמד ולכך חייב עכ"ל.

נמצינו למדים שגם אם נאמר שהוא מכת מדינה, אין לחייב את בעל הבית, וכיון שהוא מחלוקת בין הסמ"ע והנתיבות אין בידי להכריע בזה, והוא ספיקא דדינא. ועוד דהסמ"ע סובר שלא כך הוא ביאור המרדכי.

העולה מזה: נמצינו למדים שגם אם נאמר שהוא מכת מדינה, אין לחייב את בעל הבית, וכיון שהוא מחלוקת בין הסמ"ע והנתיבות אין בידי להכריע בזה, והוא ספיקא דדינא. ועוד דהסמ"ע סובר שלא כך הוא ביאור המרדכי.

דינים העולים:

א. **אם ביטל את ההזמנה של ההסעה, לפני שהנהג התחיל לנסוע [אפילו לא אל בעל הבית], וביטלו את ההסעה, ויכול הנהג למצוא עבודה אחרת בקלות, אין לפועל שום תביעה, אפילו לא תרעומת, ואין בזה משום מחוסר אמנה, ומותר לכתחלה לבטלו.**

פסידא דבעל הבית (טור ס"ב). ואם הוי מכת מדינה, עיין לעיל סימן שכ"א עכ"ל. וכתב הסמ"ע (ס"ק ב) וז"ל "ואם היה מכת מדינה עיין לעיל סימן שכ"א. ומדציין מור"ם המראה מקום על סימן שכ"א ולא גם על סימן שכ"ב ששם מקור דיני מכת מדינה, נראה דלא בא כאן אלא לרמז על מה שכתב שם בסימן שכ"א סעיף א' דבמכת מדינה לפעמים יד הפועל על העליונה, וכמו שכתב שם בשם מהר"ם [הובא במרדכי ב"מ סי' שמ"ג] דפסק כן במלמד, ועיין מה שכתבתי שם [סק"ו] עליו דלענ"ד אין דעת מהר"ם במרדכי כן, ע"ש שהארכתי עכ"ל, הנה לפי זה, אם נדון שמה שקרה במרון הוא כמכת מדינה יתחייב בעל הבית לשלם כל שכרו.

אבל בנתיבות המשפט חוק על הבנת הסמ"ע, וסובר שלעולם לא יבוא מכת מדינה ויחייב יותר את בעל הבית, להפך מכת מדינה תמיד מחייב יותר את הפועל. וראינו להביא לשון קדשו, שהרבה הלכות אפשר ללמוד מדבריו. וז"ל (ס"ק א) "ואם היה מכת מדינה. עיין סמ"ע ס"ק ב'. ובאמת הדין הוא לכאורה תמוה מאד, מהיכתי תיתי יהיה עדיף מכת מדינה מאילו איתרמי האונס בבעל הבית דהוי פסידא דפועל, דהא הכי נמי הבעל הבית לא פשע מידי, דהוי כאילו שניהם אינן יודעין מהאונס, ואדרבה, מצינו שמכת מדינה הוא מגרע כח הפועל, דהא בחכירות [סימן שכ"א סעיף א'], אף שבשאר אונס אינו מנכה לו, ובמכת מדינה מנכה לו, וכן בשכירות בית למאן דס"ל בנשרף הבית דחייב לשלם כל השכירות, מ"מ במכת מדינה פטור, ובמלמד בסימן שכ"א [סעיף א' בהג"ה], וכן הכא משמע מדברי הרב דמכת מדינה מאלם כח הפועל שחייב לשלם לו אפילו בדבר שלא היה לבעל הבית לידע יותר מפועל".

"לכן נראה דאין דעת הרב כאן דבמכת מדינה משלם כל שכרו וכדעת המרדכי [ב"מ סי' שמ"ג] שהביא הרב בהגה"ה בסימן שכ"א [שם], דא"כ היה לו לכתוב בפשיטות ואם היה מכת מדינה חייב לשלם כל שכרו, שכאן מבואר עיקר דיני אונסי הפועל, וגם לקמן בסמוך כתב בעצמו דאם ברחו מחמת שינוי האויר הוי פסידא דפועל, אף דשינוי האויר הוא מכת מדינה כמ"ש הש"ך שם [סק"ג]. רק כונת הרב דבפועל, כגון בפסק הנהר ויש לו טירחא יתירה, או שנתמעט הטירחא, בדין חזרה קאי, ואף אם הפועל רוצה לעבוד שיוסיפו או שימעטו לו משכירותו כפי שנתרצה או שנתמעט הטירחא והבעל הבית אינו רוצה, או שהוא להיפך שהבעל הבית רוצה והפועל אינו רוצה, אין אחד יכול לכופף לחבירו ובדין חזרה קאי, מה שאין כן מכת מדינה בדין ניכוי קאי כמ"ש הרב בהגה"ה בסימן שכ"א וכל אחד יכול לכופף את חבירו שיגמור העבודה ובדין ניכוי, ועיין בסמ"ע שם [סק"ו], אבל לענין לשלם כל השכירות ודאי דאף הרב סובר שפטור

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

הוא לכאורה. אבל להלן יבואר שאפילו יביא ראיה שהיה לו עבודה פטור בעל הבית באונס זה.

ד. מי ששכר הסעה למרון, ובאמצע הדרך נודע להם שהמקום סגור וחזרו חזרה, יש לבעל הבית לשלם את שכר ההסעה כמה שעולה עד למקום שהגיעו וחזרו, שהרי נסיעה זו בודאי חייב לשלם שהנהג עשה מלאכתו, אפילו שלא היה כל תועלת ממנה לבעל הבית, שהרי מלאכתו הוא עשה, וגם בפועל עשה כבר מלאכתו והשקה את השדה, ולאחר מכן ירד גשם בודאי חייב לשלם, אבל שאר הדרך פטור לשלם מספק. וכל זה אם לא שילם לו מראש, אבל שם שילם לו, אין יכול להוציא מידו של הפועל אלא ניכוי של הוצאות הדלק וקצת כפועל בטל. כמו כן אם שכרו את הנהג עם המתנה של כמה שעות וחזרו מיד, יש להפחית את זמן ההמתנה כיון שלא המתינו.

ה. גם אם נאמר שהוא מכת מדינה, אין לחייב את בעל הבית, וכיון שהוא מחלוקת בין הסמ"ע והנתיבות אין בידי להכריע בזה, והוא ספיקא דדינא. ועוד דהסמ"ע סובר שלא כך הוא ביאור המרדכי.

ב. אם בשעה ששכר את הפועל, גם כן לא היה יכול למצוא עבודה, אפילו שעכשיו גם כן אין מוצא עבודה, אין לפועל על בעל הבית תביעת ממון, ולגבי דין תרעומת הוא מחלוקת. אבל אם בשעה ששכרו היה מוצא עבודה, ועכשיו מבטלו, חייב בעל הבית לשלם לו שכר כפועל בטל, שהוא שלישי פחות משכרו, ועל הפועל להביא ראיה שהיתה לו עבודה אחרת, או שבעל הבית מודה לו, אבל אם אין בעל הבית מודה לו, אפילו שאינו מכחישו ממש, אין חייב לשלם לו. והנה זה דבר פשוט, שאפילו אם היה מוצא עבודה, אבל ידוע שבעל הבית השני גם היה מבטלו, כיון שכל בעלי הבתים נאנסו, הרי זה כמו שלא היה לו עבודה.

ג. בנידון דידן, אין מציאות שיכול לטעון שהיה מוצא עבודה אחרת, כיון שכל ההזמנות בשעות הללו היו למירון. לכן הרי זה כמו שאין לו עבודה, ולעולם אינו חייב לו ממון, אפילו לא מוצא עכשיו עבודה. ולענין תרעומת נתבאר שהוא מחלוקת, ואפשר שבאונס כזה יש לומר שהכל מודים שאין בזה תרעומת, כי זה לא אונס אישי של בעל הבית, ואם יטען הנהג שהיה לו נסיעה למקום אחר עליו להביא ראיה, ורק אם יביא ראיה אז יש לשלם לו בניכוי שלישי, אלא שממש לא מצוי להביא ראיה ממש כדי להוציא ממון בזה. וכל זה

